

Milstolpar och vändpunkter

Av Jan Lindroth

I.

FRÅN DEN SVENSKA idrottsrörelsens administrativa centrum, RF-kansliet, publicerades nyligen en intressant skrift: *Arbetsunderlag – den svenska idrottsrörelsen 2.0. En idrottsrörelse redo för framtiden.*

Det rör sig om en 16-sidig trycksak som påvisar förekomsten av ett RF redo att på allvar ta sig an sitt fortsatta arbete som motor i landets tveklöst största, mest mångfasetterade och dynamiska folkrörelse.

Här ingår vision, verksamhetsidé och en definition av begreppet idrottsrörelse. Man har dessutom gjort en omvärldsanalys, presenterad i en annan trycksak. I den vill man sammanfatta de utmaningar omvärlden kommer att svara för, välkomna eller inte.

Detta och mer därtill känns väl igen från det strategiarbete som varje större organisa-

tion med självaktning av och till sätter igång. Kanske medför det också omorganisation (något måste ju för skams skull hända med så stora ansatser). I andra fall, ofta nog de bästa, medför strategiarbetet inspiration utan omorganisation – nytt vin i gamla beprövade kärl. Men alltför ofta blir det en tvivelaktig organisatorisk nyskapelse med missnöje i stället för positiv inspiration (kanske ska man numera säga energi). Hur som helst, så här långt ser ansatserna lovande ut. Annorlunda uttryckt: det ser bra ut på papperet.

De administrativa steg som strategiarbetet redan passerat och kommer att passera behöver man inte oroa sig för. Här finns stabila rutiner att falla tillbaka på.

En utgångspunkt var RF-stämman 2013. Riksidrottsstyrelsen fick då uppdraget ”att genomföra ett strategiarbete om svensk idrotts framtida förutsättningar”. Resultaten skulle presenteras till stämman 2015. Men målen var satta ända fram till 2020. Som mellanstation togs hela frågan upp på Riksidrottsforum i november 2014. Enligt vanligtvis välunderrättade källor blev detta torgmöte ovanligt lyckat, intresseväckande och med fullt fokus på huvudsaken (vän av ordning frågar sig hur det varit tidigare).

Glädjande är att man ser sig som ”idrottsrörelsen”, inte som ”idrotten”. Lika väl som Svenska kyrkan inte ser sig som ”religionen” utan just som ett samfund inom det stora religiösa kulturområdet. Tendenser har funnits – och är väl delvis fortfarande vid liv – att man på RF-håll ansett sig kunna tala för hela ”idrotten”, för att ”idrotten vill ...”. Kanske med något mått av självbesinning begränsat till ”den svenska”.

I ett halvsekel har jag med en terriers envishet hävdad att begreppen inte minst på denna punkt måste hållas åtskilda. För att nu finlira på området är det inte heller problemfritt att se RF-komplexet (förbund, föreningar, medlemmar) som synonymt med idrottsrörelsen. Det finns ju frivilligorganisationer utanför RF men innanför idrottsrörelsen. Vissa friluftorganisationer hör dit.

Hade det här strategiarbetet lagts upp under 1970- eller 1980-talen skulle man ha laborerat med två centrala ord/begrepp som nu saknas. Det vill säga, de spelar ingen roll i det ovannämnda arbetsunderlaget. Saknaden är intressant och säger något, frågan är vad. Det gäller dels ”folkrörelse”, dels ”ideologi”.

Vad först beträffar (den idrottsliga) folkrörelsen har det mycket länge varit ett mantra från RF-håll att idrotten givit underlag för en folkrörelse. Omgivande samhälle har varit med på noterna. Med konsekvens har från RF-håll hävdats att ”idrotten” verkligen är en folkrörelse, gärna kompletterat med att man som sådan är störst (vilket måste anses korrekt från avgörande synpunkter). Nu talas, som sagt, bara om ”idrottsrörelsen”. Har det tidigare så kolossalt honnörsbetonade epitetet folkrörelse upphört att få RF att strama

upp sig och göra just honnör? Eller är frånvaron på denna punkt bara en tillfällighet?

En "ideologi" hörde till de ungefär tio kriterier på en folkrörelse som den på 1960-talet påbörjade forskningen om folkrörelsernas historia var överens om. Andra sådana kriterier eller kännetecken var organisatorisk uppbyggnad, stor medlemsanslutning, frivillighet, självständighet, demokratiskt funktionssätt, social och geografisk spridning, ett dynamiskt inslag (motsvarande uttrycket "rörelse").

Nu talas alltså inte om ideologi. Det förefaller som om det ersatts av "värdegrund". Runtom i organisationer och myndigheter sysslar man nog så envetet med värdegrundsarbete. Det skulle föra alltför långt att här diskutera likheter och skillnader. Själv tror jag att något går förlorat med denna terminologiska förändring. Det rör sig näp- peligen om synonymer, låt vara att släktskap kan föreligga.

II.

Ett originellt inslag i RF:s pågående utredning om framtidsstrategier är viljan att ta sats i historien. Det talas inte sällan om vikten av att ha historien med sig i sådana fall. Tidigare statliga utredningar (se gamla SOU = statens offentliga utredningar) kunde excellera i historiska bakgrundsteckningar av en omfattning som till och med historiker av facket kunde vara mer än nöjda med.

Nu nöjer sig RF:s hjärntrust med ett grepp som kan kallas "historia light" – men vackert så. Man har vänt sig till fyra idrottshistoriker med nuvarande eller tidigare fotfäste i historiska institutionen vid Stockholms universitet: Hans Bolling, Johan R. Norberg, Helena Tolvhed och övertecknad. Var och en har fått i uppdrag att efter eget sinne välja ut och kommentera avgörande händelser/moment inom den svenska idrottsrörelsens historia från början av 1900-talet.

Ett sökande efter historiska milstolpar leder osökt in på vad som kallas kontrafaktisk historieskrivning: vad hade kunnat hända om inte det som hände hänt? Att resonera kring sådant anses inte "fint" eller ens godtagbart i historievetenskapliga finsalonger, i varje fall inte hittills. Men dels kan sådana värderingar ändras, dels befinner vi oss just nu i andra (och inte nödvändigtvis mindre fina) salonger. Det kan i själva verket vara både relevant och nyttigt att påvisa

historiska skiljevägar och förlopp, som hade kunnat leda åt andra håll, bättre eller sämre.

Inom statsvetenskapen talar man på motsvarande vis om ”formativa element”, dvs. avgörande vändpunkter även kallade paradigmskiften. Möjligheterna att dra lärdomar av historiska erfarenheter är visserligen begränsade men långtifrån obefintliga.

I det följande ska jag ge några exempel på formativa element i den svenska idrottsrörelsen de senaste hundra åren. Försök görs att markera signifikansen: eventuella tankeställare för den framtida utvecklingen. Åtskilliga skulle nog leta exempel bland idrottsresultat, i vanlig ordning fokusera på medaljer och stjärnor med störst strålgans. Det vore möjligen relevant om det bara gällde elit- och artistidrottens historia, men här gäller det idrotten som folkrörelse. Då hamnar andra och tyngre ting i centrum, som snart ska framgå. Det första exemplet kombinerar dock både tävlingsarenans höjdpunkter och bakomliggande strukturer.

III.

1) Stockholms-OS 1912, nyligen så eftertryckligt celebrerat, är tveklöst fortfarande höjdpunkten i den svenska idrottsrörelsens historia alla aspekter inkluderade. Det yttre förloppet hör till allmänbildningen och behöver inte rekapituleras. Det ska bara erinras om att Sverige som bästa nation i sammanlagd poängberäkning överraskade en hel idrottsvärld på tävlingsbanorna och att den svenska allmänheten för första gången på hemmaplan fick en uppfattning om vad modern tävlingsidrott egentligen innebar.

Visst hade Nordiska spelen och andra, mindre evenemang givit allmänheten en uppfattning om att det fanns något som hette tävlingsidrott, att den kunde bedrivas i en rad olika grenar och att ett växande antal anhängare hängav sig åt dessa övningar som aktiva, ledare eller åskådare. Men med OS 1912 trängde aktiviteterna i bredast möjliga internationella omgivning allmänheten in på livet, konkret eller via förvånansvärt avancerade massmedia.

En annan lärdom ligger i de politiska effekterna. Dessa var inte oväntade från arrangörernas sida. Viktor Balck och de andra stöttepelarna bakom evenemanget hörde huvudsakligen till de samhälls-

bevarande krafterna med det svenska namnets storhet som överideo-
logi. Både framgångarna på tävlingsbanorna och den (kanske något
överskattade) organisatoriska fulländningen bakom evenemanget
blev välkomna inslag på den nationalistiska triumfvagnen.

Till bilden hör att officersskåren fick rikliga tillfällen att briljera
och att även den fosterlandsskeptiska socialistiska opinionen visade
sig här och där falla för de blågula framgångarna. Ledande politiker
tvingades ut på scenen för att kommentera idrotten, vare sig det
skedde pliktskyldigt eller med nöje, och alltid i positiv anda.

En tredje lärdom är unik för 1912 och aktualiserades våren året
därpå. Då skulle riksdagen ta ställning till ett årligt statsanslag till
förmån för idrottsrörelsen, representerad av de tämligen ojämnt
dragande parhästarna Centralföreningen och RF. Minst tre gånger
tidigare hade man sökt riksdagsstöd men avvisats av en riksdag med
starkt kritiska grupperingar (särskilt bonderiksdagsmännen). Spåren
förskräckte. Efter rekordlånga debatter i båda kamrarna, ofta med
färgstarka kommentarer för och emot, gick man i mars till gemen-
sam votering. Med knapp nöd segrade anslaget (181 för, 170 emot).

Genombrottet var ett faktum. Fortfarande lever vi i förläng-

Kronprins Gustaf Adolf invigningstalar på Stockholms Stadion 1912. Närmast bakom sig har han bl.a. IOK-presidenten Pierre de Coubertin samt Viktor Balck och Sigfrid Edström från den svenska organisationskommittén.

ningen av den medvinden, även om anslaget storlek alltid kan diskuteras (1913 blev det 100 000 kr.). Flera talare återopade erfarenheterna från föregående sommars strålade OS-evenemang som skäl för anslag. Det är inte sannolikt att anslaget gått igenom utan denna ljusa bakgrund.

Riksdagsanslaget 1913 är lärorikt även av ett annat skäl: vikten av opinionsbildning. Det är både förbluffande och imponerande att se hur intensivt man från idrottsrörelsens (RF-komplexets) sida påverkade riksdagsmännen före beslutet.

Man höll möten, sände ut cirkulär till distriktsförbunden för vidare befordran, uppvaktade de enskilda riksdagsmännen med brev och telegram, kontaktade partiledare, såg till att kronprinsen talade med sössehövdingen Branting och så vidare.

I riksdagen erinrades mycket riktigt om förekommande ”konstbevattnings av opinionen”. En elak men kanske befogad misstanke är att detta förankringsarbete utklassar vad man från idrottsrörelsens sida nu hundra år senare brukar göra i samma syfte.

Signifikansen av att arrangera ett stort, lyckat idrottsevenemang på hemmaplan är alltså stor och positiv på flera plan enligt 1912 års vittnesbörd. Det ökar intresse och förståelse för idrotten, kan bidra till nationell samling (om nu sådan önskas), leder till positiva politiska kopplingar och kan ge ökade anslag. Numera skulle man väl tillägga något om sponsoreffekterna.

Frågan om ännu ett OS-arrangemang i Sverige har bara positiva erfarenheter att hämta från 1912. Genombrottet i fråga om riksdagsanslag året därpå visar vad bred, engagerad opinionsbildning kan

åstadkomma. Här lär man nu hundra år senare ligga på efterkälken. Det finns anledning att fråga sig varför.

2) 1921 inträffade den så kallade förtroendekrisen. Inte minst grasserade den i riksdagen. Genom massmedia, dvs. den jämfört med nutid överrika floran av dagstidningar, basunerades det ut att tävlingsidrotten ("den moderna idrotten") inte var att lita på. Tvärtom, här gjorde sig allvarliga missförhållanden gällande: ensidig specialisering, rekordhets, råhet, huliganbeteende, professionalism med mera. Statsanslag ifrågasattes.

Resultatet blev att riksdagsanslaget reducerades betydligt, något som släpade med i ungefär tio år. Men en gren drog nytta av idrottens förtroendekris: den traditionella, välartade, till största delen tävlingsfria linggymnastiken organiserad i Svenska gymnastikförbundet. Vissa år fick detta förbund nästan lika stort anslag som hela den övriga RF-idrotten tillsammans. Här ser man alltså ett av många exempel på gymnastikens särställning inom den tidiga idrottsrörelsen.

Tendenserna höll i sig till 1949, då gymnasterna efter ekonomiskt misslyckade Lingiad-evenemang räddades från konkurs av ett RF som underförstått undanbad sig fortsatta gymnastiska specialpiruetter i finansministerns tjänsterum. Är det kung fotboll som numera övertagit gymnasternas roll som gökunge inom RF-komplexet?

Vad låg bakom förtroendekrisen? Svaret är förvånande. Det massmedia tagit fasta på hade inte mycket med den RF-ledda idrottsrörelsen att göra. När den franske stjärnboxaren Georges Carpentier den 22 februari 1921 anlände till Stockholms centralstation, omringades han snart av en vildvuxen massa människor som ville beskåda berömdheten. Oroligheter uppstod, kanske till och med värda att kallas kravaller. Något för tidningarna att gotta sig åt och överdriva. Därmed var skumraskgrenen boxning tagen på bar gärning; sådant beteende hade den i sitt släptåg. Men vid denna tid ingick grenen inte i RF och borde då heller inte påverka statsanslaget. I stället var det, nog så tidstypiskt, privata arrangörer som tagit Carpentier till Sverige för uppvisningsboxning. Men olyckligtvis fanns det en begränsad personallians mellan någon RF-man och boxningsgalan. Det tillsammans med massmedia räckte för att så drastiskt påverka riksdagen under hela 20-talet.

Lärdomarna är inte nya eller märkvärdiga. Fallet påvisar massmedias makt, beslutens nyckfullhet och svårigheterna att tillrättalägga fakta i efterhand. Idrottsdebatterna i 20-talets riksdag präglas av att tävlingsidrotten som helhet fick giftstämpeln på sig på grundval av ett intermezzo och en personkontakt som låg ytterst i periferin. Kraftfulla dementier från idrottsrörelsens sida hjälpte inte, om sådana över huvud taget försöktes.

Kanske blir den ledande slutsatsen att idrottsrörelsen, som så mycket annat, är utlämnad åt massmedias godtycke; småsaker riskerar att blåsas upp, annat och viktigare passerar obemärkt. Samtidigt gäller det att iakttä försiktighet, att undvika situationer då den populära devisen ”guilt by association” kan tillämpas.

3) Ända fram till 1930-talets början drevs idrottsrörelsen fram under dubbelkommando. I tidigare sammanhang omnämndes de ojämnt dragande parhästarna Centralföreningen och RF.

Formuleringen är vald med omsorg: de två hade redan före kriget vissa samarbets svårigheter och det blev inte bättre på 20-talet. Visserligen rådde en naturlig arbetsfördelning. Den innebar att den äldre (1897) Centralföreningen var ekonomiskt huvudansvarig, medan RF (1903) ansvarade för det löpande idrottsarbetet inklusive distriktsförbund, föreningar och internationella kontakter. Samarbetet reglerades genom skriftliga avtal. Men det gnisslade lik förbaskat. Det handlade ytterst om en makt- och generationskamp.

Dödläget bröts genom en promemoria, idrottshistoriens kanske viktigaste, undertecknad av kronprins Gustav Adolf. Han hade en strategiskt perfekt ställning som ordförande i båda organisationerna. Men det betyder inte att han var inställd på att lösa relationerna enligt någon form av likvärdighet. Tvärtom, han såg RF som den enda framtida ledaren. Här skulle idrottsrörelsens tyngdpunkt ligga odelad. Centralföreningen fördes åt sidan. Bland få förmåner den fick behålla hör rätten att ge ut den årsbok vari detta läses. Så långt förslaget.

Av Centralföreningens protokoll med ineliggande handlingar framgår klart eller antydningssvis att ledamöterna knöt handen i byxfickan av förargelse – men längre gick man inte mot sin egen kungliga ordförande. En gissning är för övrigt att RF:s starke man, ASEA-chefen m.m. Sigfrid Edström, hade sitt finger med i spelet. Den

som möjligen kunde ha varit honom vuxen, Balck, avled 1928. Så blev RF ensam herre på täppan.

Denna lösning stämmer väl med principen ”ett politikområde – en ansvarig huvudorganisation”. Det är en modell som generellt eftersträvat av statsmakterna, som för övrigt gav sin välsignelse åt RF-hegemonin 1931. Den har kallats korporativ och innebär onekligen administrativa lättnader jämfört med att flera organisationer inom samma område tävlar om makt och pengar.

Hela RF:s tillvaro fortsättningsvis kan ses som en i regel välfungerande strävan efter att upprätthålla den korporativa principen. Man har ”slukat” eller vackrare uttryckt integrerat den ena riksorganisationen efter den andra. Ett exempel är korporationsidrottsförbundet, som inkorporerades på 70-talet efter många års förpostfäktningar. Det är en stor och intressant fråga om ”mångfald” eller ”enfald” är att föredra. Annorlunda uttryckt: går något väsentligt förlorat om man tillämpar den korporativa principen och i så fall vad?

Det kan tilläggas att exempelvis nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen tycks ha genomgått motsvarande minskning av antalet självständiga riksorganisationer.

Även i de nordiska grannländerna har man centraliserat ledningen. Danskarna excellerade i flera riksorganisationer långt upp i 1900-talet. Skyttar, gymnaster, motionärer och tävlingsidrottare drogs åt olika håll. Mot århundradets slut genomfördes en centralisering genom ett kraftfullt ingripande från statsmakternas sida. Norsk idrottsrörelse präglades till en början av dualismen mellan en så kallat borgerlig idrott och en arbetarledd. Men åren efter andra världskriget gick de två samman. I Finland har motsvarande dualism rått till helt nyligen parallellt med särlösningar för de svensktalande. I Danmark och Sverige nådde Arbetarnas idrottsförbund (AIF) aldrig någon större omfattning.

Bilden är alltså entydig. Idrottsrörelsen både i Sverige och övriga Norden har gått mot centralisering: en huvudorganisation som täcker helheten. Ny forskning har just visat att de två nordiska länder som i relevanta tävlingsdelar (OS-deltagande m.m.) gått mest framåt på senare år också har en samlad ledning (Team Danmark och norska Olympiatoppen). Mot denna bakgrund är det desto intressantare att Sverige gått motsatt väg genom rådande dualism mellan RF och SOK.

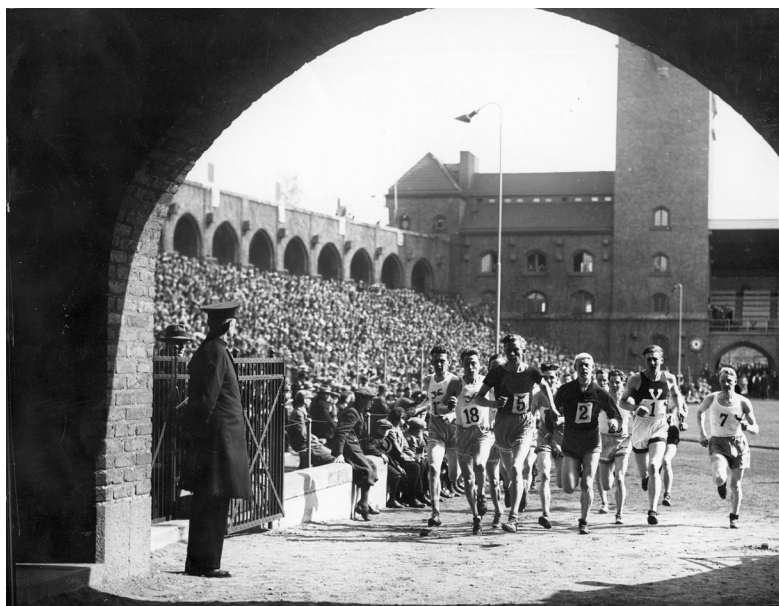
Slutsatsen blir alltså att RF varit lyckosam i att samla den svenska idrottsrörelsen under en hatt men att relationerna RF-SOK mot den bakgrunden framstår som ett förvånande undantag.

4) Ännu på 1930-talet hade modern tävlingsidrott, den dominerande verksamheten inom RF-komplexet, breda grupper av tvivlare runtom i samhället. Redan har antytts att bondebefolkningen var skeptisk till den alltmer utbredda ovanan hos den manliga ungdomen att slösa bort muskelkraft till ingen praktisk nytta.

Det är lätt att med fantasiens hjälp föreställa sig en generationskamp: dispyter mellan äldre bönder och deras idrottsintresserade söner. Även kroppsarbetarna och över huvud taget arbetarrörelsen innehöll många idrottstvivlare, ofta med politiska bitoner av misstro mot en idrottsledning med starka kungliga, militära och kommersiella inslag.

Till dessa starka opinionsgrupper kommer de bekännelsekristna. På det hållet uppstod en kamp med idrottsfolket om sön- och helgdagarna, en kamp om tiden. Högmässa eller idrottstävling? Trots

Klass 1-deltagarna i Sleipners terräng 1932 löper ut från Stadion.

kända undantag var det kristna motståndet länge starkt (och hur många prästmän är ännu i dag idrottsledare?).

En liten men hårt kämpande motståndsgrupp av sektliknande karaktär finner vi i linggymnasterna. Det gällde inte alla men många med en konservativ syn på fysisk fostran. Enligt denna syn var traditionell svensk linggymnastik universalmedlet, uppfunnet av det fosterländska snillet Per Henrik Ling i början av 1800-talet och vidarebefordrat till folket genom lärare examinerade vid Gymnastiska centralinstitutet.

Översikten visar att idrottsrörelsen sannerligen hade hinder att övervinna, otaliga själar att omvända. Detta skedde anmärkningsvärt snabbt och eftertryckligt.

En viktig vändpunkt kom med andra världskriget. Även om Sverige inte blev krigförande land, innebar tiden upprustning och militär beredskap, den senare inte alls så god som statsledningen försökte göra gällande. I detta sammanhang med inriktning på militär styrka fick idrotten ökad aktualitet. Den sattes i försvarets tjänst. Bland annat laborerade man med särskild militär idrottsträning under beteckningen ”fältsport” och anordnade militärtävlingar. Civila massarrangemang blev uppmärksammade manifestationer av ett folk i fysisk form. Hit hör riksmarscher och folkspänstpropaganda, annat att förtiga. Idrottens aktier steg, utrymmet för tvivel minskade radikalt. Vi har här ett praktexempel på idrottens beroende av omgivande samhällsförhållanden. Idrott har, historiskt sett, alltid gynnats i krigstid.

Ett utslagsgivande mått på idrottsrörelsens landvinningar i folkopinionen framgick i en längre riksdagsdebatt 1949. Under mellankrigstiden brukade alltid en rad negativa omdömen föras fram. Idrottens försvarare hade styvt jobb på defensiven. Nu, några år efter kriget, hade ingen ett ont ord att säga, desto fler positiva noterades till protokollet. Inte så att man hyllade idrottens militära nytta, den glömdes samtidigt med fredsslutet våren 1945. I stället började de sociala förtjänsterna lyftas fram. Det var ingen hejd på idrottens möjligheter att spela en positiv roll som socialt välgörande medel, att leva upp till vad som sedan kom att bli målet: att vara samhällsnyttig. Nationalismen var övergiven som överideologi.

Detta med samhällsnytta knöts på 50- och 60-talen alltmer till den sociala preventionen och sammanhållningen. Det talades, då

som alltid, om ungdomens förvildning. Ungdomen blev föremål för statligt utredande. Mer specifikt oroade man sig särskilt för ”den föreningslösa ungdomen”. Det talades också om ”dansbaneeländet”, ett slagord i debatten som var och en kunde fylla med innehåll en bra bit från den ordningsamma sportsmannen. Oron stegrades i samband med motbokens avskaffande 1955. Här gällde det att med idrott fånga upp så många potentiellt vilseförda unga människor (män) som möjligt.

RF hakade skickligt på den nya omvärldens yttringar. Man förklarade sig redo att ta sitt ansvar i ungdomsfrågan genom att bredda och intensifiera sin verksamhet. Men till det behövdes resurser. Det är i denna veva som det offentliga stödet till idrotten börjar strömma till på allvar i nya former. Det gällde exempelvis pengar för att anställa konsulenter och för att stödja fritidsgrupper. Andra ekonomiska kanaler mynnade ut i nybyggda eller renoverade idrottsplatser, i första hand med den klassiska kombinationen: rektangeln i ovalen (fotboll och friidrott). Idrotten hade slutgiltigt förenats med begreppet samhällsnytta. I centrum stod de sociala förtjänsterna.

En lärdom man kan dra av skissen ovan är att värderingarna runt ett samhällsfenomen ibland ändras snabbt. Under mellankrigstiden grasserade ett idrottstvivelsom några år senare övergått till uppskattning och frånvaro av nämnvärd kritik. Denna principiella acceptans eller uttalade gillande har fortsatt fram till våra dagar.

Det finns, såvitt bekant, ingen enda gruppering eller opinionsriktning i dagens svenska samhälle som i grunden underkänner RF:s verksamhet eller tävlingsidrotten som sådan. Närmast kommer kanske 60-talsradikala akademiska kretsar med slagord som ”att tävla är skit” och eliminering av akademiska mästerskapstävlingar.

Visst kritiseras inslag i tävlingsidrotten med stort eftertryck (doping, kommersialism, fysiska skador, våldstendenser, utslagning med mera). Men man nöjer sig med att underkänna delen, helheten är fast förankrad.

5) Så långt har det i huvudsak gällt tävlingsidrotten. Det är kring den striden stått. Förut ville kritikerna eliminera den helt och hållet. Från och med andra världskriget segrade samhällsnyttan trots skönhetsfläckar.

En fråga för framtiden gäller givetvis om denna positiva bedömning kommer att bestå och kanske befästas än mer. Eller är det rimligt att tänka sig en radikal vändning med tummen neråt? Det har visat sig att toleransen är stor. Den permanent förekommande dopingen har bevisligen inte tagit död på intresset trots alla indignerade fyrop och påståenden om motsatsen. Man måste därför fråga sig om det finns något som under överskådlig framtid kan få opinionen att i grunden tvivla på och ta avstånd från tävlingsidrotten.

Med motions- eller breddidrotten förhåller det sig annorlunda. Den är permanent på fast mark, så länge vetenskapen kan hävda att fysisk aktivitet är bättre för människan än fysisk passivitet. Kroppsrörelsens nyttiga effekter har varit kända och upplevda hundratal år före den moderna tävlingsidrottens debut i de anglosaxiska moderländerna under senare delen av 1800-talet. I dagsläget kan man notera ett intresse för motionens inverkan på kropp och själ/

Hur ska tävlingsidrott för resultat/prestation förhålla sig till motionsidrott för rekreation/hälsa?

psyke som förefaller att slå rekord. Men vad som är av teoretiskt och massmedialt intresse är en sak, praktiken en annan. Kanske var den totala rörligheten, vardaglig och annan, sammantaget signifikant större förr med färre maskinella och andra bekvämligheter.

Hur som helst, för idrottsrörelsen kvarstår frågan hur tävlingsidrott för resultat/prestation ska förhålla sig till motionsidrott för rekreation/hälsa. En svårighet är att de två inte kan avgränsas övertygande. Inte desto mindre förefaller det som om föreningarna inte lyckas ta hand om hela befolkningen. Bäst går det väl för barn och ungdom. Men medelålders och pensionärer har svårare att få plats i reguljärt föreningsliv. Tävlingsidrotten har sin inbyggda logik inklusive behov av stora resurser, motionsidrotten är billig och borde kunna få plats i en föreningsgemenskap. Men här slår det slint lite överallt. Ett personligt exempel: i försök att nå en respektabel tid i maraton ville jag och andra medelåldriga entusiaster i grannskapet träna inom ramen för en känd förening för långlöpare i västra Stockholm (inget namn men börjar på H). Vi föreslog en eller flera grupper för likasinnade. Det skulle förstora föreningen och ge oss ökad gemenskap liksom inspiration. Men det gick inte för sig. Här var det eliten som gällde. Hur typisk är en sådan situation? Var tog idealet "idrott åt alla" vägen? Ska sådana behov av idrottslig grupp-bildning tillfredsställas utanför RF-komplexet?

6) En mer distinkt milstolpe, knuten till bestämt år, kan formuleras "Idrott åt alla". Det gäller 1969 års statliga idrottsutredning (SOU

1969:29). Kommittén tillsattes genom beslut den 12 november 1965, försågs med utförliga direktiv och bestod av sju ledamöter plus sekreterare. Föredragande statsråd var Gunnar Lange på handelsdepartementet, dit idrottsfrågorna för tillfället var lokaliserade. Han, och

därmed regeringen, ville ha en bred genomlysning av idrottslivet och det statliga stöd som borde utgå. Och det fick man också.

Denna idrottsutredning framstår som den viktigaste alla kategorier, även om också den första från 1922 hade sin betydelse. Redan

personsammansättningen imponerar genom tyngd och mångsidighet. Ordförande blev Karl Frithiofson, som från den språngbrädan gick vidare till posten som RF:s i praktiken ledande person. Thorbjörn Fälldin var inte bara centerpartist utan även idrottsligt erfaren från sitt mellannorrländska distrikt. Tore Brodd representerade bl.a. den ledande idrotten, fotboll. Därtill företrädde Stockholm (Bengt Schelin), folkpartiet och skidsporten (Nils Stenberg) och korpидrotten (Henry Olsson). Som sekreterare tjänstgjorde Bengt K.Å. Johansson och Ulf Lönnqvist. Av dessa torde Lönnqvist vara den ende still going strong.

På 250 fullmatade sidor spannar utredarna över hela idrottsfältet. Det är svårt att hitta områden som tappats bort på vägen. En uppräknings av rubriker i sammanfattningen säger det mesta: samhället och idrotten, idrottens organisationsstruktur, dagens samhällsstöd, idrotten i andra länder, den framtida anslagsstrukturen, idrott för handikappade, studerandaidrott, idrottsforskning, ledarutbildning, riksanklagningar, fritidsgruppsstöd, olympiska kommittén, idrottsadministration och anslagsförvaltning, 5-årsplan för svensk idrott.

Hur gick det med förslagen? Detta är en fråga som skulle förtjäna minst en doktorsavhandling. Det skulle samtidigt vara intressant att djupstudera initiativen bakom utredningen och närmare sätta sig in i hur utredarna gick till väga. Till ledning finns deras efterlämnade arkiv, väl förvarat i Riksarkivet tillsammans med alla andra statliga kommittéarkiv.

Ett exempel på konkreta resultat gäller idrottsforskningen. Den fick här en startsignal som omsattes i Idrottens forskningsråd, sedan länge omvandlat till dagens fast institutionaliserade Centrum för idrottsforskning. Ett annat resultat var förstärkningen av RF:s centrala administration, en satsning som kommenterande sportjournalister inte berömde över hövan.

Lärdomen är att en utredning, väl genomförd och med vida direktiv, kan utföra stordåd. Den kan ge lyftning åt idrottsrörelsen på bred front. Man kan diskutera vilka förutsättningar som behövs. I detta fall kan man peka på den good will som omgav varje folkrörelse och idrotten började alltmer framstå som en ledande sådan. Man kan också peka på hyggligt goda statsfinanser; själv var jag just vid denna tid sekreterare i en utredning om folkrörelsearkiven och resultatet blev förvånande generöst statsstöd. De statliga spenderbyxorna måste med

andra ord sitta på. Närmast efterföljande motsvarigheter 1997/98 och 2008 har haft en mycket smalare uppläggning.

Ska vi någonsin få en upprepning av ”Idrott åt alla”, ett ideal både som utredning och som ännu ouppfylld uppmaning till hela folkets fysiska aktivitet?

7) På 1970- och 80-talen rådde en annan stämning inom idrottsrörelsen än därefter. Tidsgränserna är naturligtvis flytande. Tesen är här att signifikanta förändringar inträffade under 90-talets lopp. Det gäller inställningen, ideologin, debattviljan. I efterdyningarna av samhällets radikaliserings under 60-talet blev man även inom RF intresserad av att diskutera sin verksamhet i principiella termer. Svagheter och styrkor hos en folkrörelse med idrott som medel? Föreningslivets villkor? Några samhällsomstörtande eller ens uttalat politiska tendenser var det inte fråga om; yttringar som Proletärens IF var marginella. Men det gällde ideologisk aktivering och vilja att ifrågasätta den egna verksamheten.

Hur yttrade sig detta? Ett exempel är den enkätundersökning (rådslag) RF centralt genomförde i mitten av 70-talet riktad till sina föreningar och med värderingsfrågor i centrum. Andra exempel kan hämtas från idrottslitteraturen. Den är kanske det tydligaste tecknet. Cirka 1968–1990 publicerades en rad böcker med titlar som nu ter sig osannolika. Tre exempel: *Har idrotten någon mening? En kritisk granskning*, *Turbulens i rörelsen. Sju perspektiv på idrottens framtid* och *Idrott i rörelse. Inlägg inifrån*. Sistnämnda hade två centralt placerade idrottsledare, Lars Liljegren och Bengt Wallin, som debattglada författare. Många fler skrifter av liknande slag skulle kunna nämnas. Vilka motsvarigheter kan vi peka på de senaste låt oss säga 20 åren? Vilken idrottsdebatt har det utgivningsflitiga SISU Idrottsböcker presenterat?

Ett särskilt kapitel utgör tidningen *Svensk idrott*, delvis salig i åminnelse. Den började redan 1929 och fungerade hela sin tid som

RF:s officiella organ Svensk idrott lades ner i slutet av 2013.

RF:s officiella organ. Längre var den i huvudsak faktaredovisande, mycket litet diskuterande och debatterande. Gästspelare medarbetare hörde inte till vanligheten. Så kom en nyordning 1976.

Till det yttre transformeras tidningen till en flottare månadspublikation. Till det inre efterlyser man mer av debatt och diskussion. RF:s officiella organ ville bli en modern folkrörelsetidning med utrymme för meningsutbyte och idéer. Man levde inte upp till denna reviderade målsättning. Sedan några år har tidningen först utestängt det allmänt diskuterande inslaget, därefter lagts ner. Ett övertydligt exempel på den nya tidens mentalitet. Idrottsrörelsen saknar officiellt organ värt namnet.

Från 90-talet avtog generellt intresset för debatt och ideologi. Kommersialisering och medialisering fick växande betydelse. Det gällde att bevaka varumärken och komma åt sponsorpengar. Professionaliseringen slog igenom på allvar, inte minst inom idrottsrörelsens ledarskikt med allt fler heltidsanställda tjänstemän. Men kvar som ett bud från förr står det starka ideella ledarskapet på gräsrotsnivå. Folkrörelsebegreppet fungerade mer som etikett än levande kraft.

Det är svårt att undgå att se kommersialiseringens allt starkare betydelse inom idrotten idag.

Att i allt detta se en vändpunkt är kanske för mycket. I brist på ingående forskning får man nöja sig med antydningar och allmänna intryck enligt ovan och att tala om en omorientering mot nya värden och honnörsord.

8) Slutligen en sista tankeställare. Det gäller det mest grundläggande paradigmskiftet i idrottsrörelsens historia: den process som förklarar att en sådan rörelse över huvud taget uppstått i Sverige och övriga nordiska länder (den nordiska modellen).

Före idrottsrörelsen var idrotten dels spridd på en rad osammanhängande privata aktiviteter, dels organiserad inom skola och det militära. Så kommer två nya fenomen in i bilden under 1800-talets sista decennier: folkrörelserna och den anglosaxiska tävlingsidrotten. De två finner varandra. Annorlunda uttryckt går den nya, reglerade idrotten villigt in i folkrörelsefållan. Urcellen får formen av den öppna, privata lokalföreningen. Idrottsrörelsen skapas vid sidan av andra tongivande folkrörelser och växer oupphörligt på alla ledder fram till dags dato.

Denna process ter sig nu så självklar att alternativ tycks saknas. Men hade skolan i de nordiska länderna under de formativa åren varit öppna för det nya och inte krampaktigt hållit på gymnastik och vapenövningar, kunde vi kanske ha fått ett idrottsliv med skolan som huvudman av amerikansk typ. Mindre sannolikt som alternativ är väl öststatsmodeller av DDR-typ. Men är det ett alldeles otänkbart scenario för framtiden att näringslivet i olika former tar över den forna folkrörelsen?